

Eski Hükümlü İstihdamında Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Problems Encountered in the Employment of Ex-Convicted and Solution Offers

Mete Kaan NAMAL, Akdeniz Üniversitesi, Türkiye, namal@akdeniz.edu.tr

Orcid No: 0000-0002-0937-8355

Mustafa BERKE, Akdeniz Üniversitesi, Türkiye, mustafa_berke_07@hotmail.com

Orcid No: 0000-0003-3646-7895

Hilal Aslıhan ÇETİNAY, Akdeniz Üniversitesi, Türkiye, hilalaslihanozturk@gmail.com

Orcid No: 0000-0003-4893-0365

Öz: Günümüzde eski hükümlüler dezavantajlı gruplar arasında bulunmaktadır. Bu dezavantajın çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Eski hükümlülere hükümlü oldukları andan itibaren yani cezasını infaz ederken birtakım sosyalleşme ve infaz tamamlandıktan sonra sosyal hayata adapte olmalarına imkân sağlayacak uygulamalar yapılmakta ve eğitimler verilmektedir. Ancak tüm bunlara rağmen hükümlü infazını tamamladıktan sonra eski hükümlü sıfatına sahip olması sebebiyle cezasını çekmiş olmasına rağmen sosyal, ekonomik ve siyasi dezavantajlara sahip olmaktadır. İnfazdan sonra sahip olduğu bu dezavantajların en önemlilerinden biri ekonomik dezavantajdır. Eski hükümlünün sahip olduğu adli sicil kaydı başta olmak üzere kanunlar ile düzenlenen kotalar sebebi ile eski hükümlü istihdam edilme konusunda oldukça zorlanmaktadır. Nitekim eski hükümlünün işe alınması konusunda işverenlerin bir zorunluluk altında olmaması istihdam oranını düşürmektedir. Bu çalışmada, eski hükümlülerin istihdamda karşılaştıkları zorluklar ortaya konularak, eski hükümlülerin istihdama katılmaları için çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Eski hükümlülerin topluma adapte olmalarını kolaylaştırmak, ruhsal çöküntüden ve dışlanmışlık psikolojisinden çıkabilmelerini sağlamak için ekonomik dezavantajın ortadan kaldırılmasına yönelik tespitlerde bulunulmuştur. Buna göre, eski hükümlülerin istihdamını teşvik edici programlar düzenlenmelidir. Bununla birlikte, eski hükümlü kotasının özel sektöre tekrar geri getirilmesi önerilmektedir. Bu konuda sorumluluğun toplumun her alanında bulunan bireylerce, sivil toplum kuruluşlarınca ve yalnızca Adalet Bakanlığı ile değil birçok bakanlıkça paylaşılması, dezavantajın ortadan kaldırılması yönünde önemli bir adım teşkil edecektir.

Anahtar Sözcükler: Hükümlü, Eski Hükümlü, Dezavantajlı Gruplar, İstihdam, İşsizlik

JEL Sınıflandırması: E24, D63, J10, J60

Abstract: Today, ex-convicts are considered among the disadvantaged groups. There are several reasons for this disadvantage. Practices and trainings that will allow ex-convicts to socialize and adapt to social life are provided to them both from the moment they are convicted, that is, during the execution of their sentences and after the execution of their sentences is completed. However, even though they served their sentence, they have social, economic and political disadvantages since they are described as ex-convict after completing their execution. One of the most important disadvantages incurred by ex-convicts as a result of the execution of their sentence is the economic disadvantage. Especially due to the criminal record of the ex-convicts and the quotas regulated by laws, ex-convicts find it very difficult to be employed. As a matter of fact, employers are not obliged to recruit the ex-convicts, which reduces the employment rate. In this study, the difficulties faced by ex-convicts in the employment process have been identified and solutions have been tried to be offered for the participation of ex-convicts in employment. In order to facilitate the adaptation of ex-convicts to society and ensure that they can get out of mental breakdown and exclusion psychology, determinations have been made to eliminate economic disadvantage. Accordingly, programs which encourage the employment of ex-convicts should be implemented. However, it is recommended that the ex-convict quota be returned to the private sector. Sharing the responsibility in this regard among individuals active in each field of the society, non-governmental organizations and not only the Ministry of Justice but also many ministries will constitute an important step towards eliminating the disadvantage.

Keywords: Convict, Ex-Convict, Disadvantageous Groups, Employment, Unemployment

JEL Classification: E24, D63, J10, J60

Makale Geçmişi / Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application : 15 Nisan / April 2021

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 24 Nisan / April 2021

1. Giriş

Çalışma, tüm insanlık için kaçınılmaz bir sorumluluk ve hayatta kalmak için yapması gereken bir eylemdir. Aynı zamanda sadece maddi beklenti için çalışmanın önemi tek başına yeterli olmayıp fizyolojik ve ruhsal açıdan da önemlidir. İnsani bir ihtiyaç olan çalışmanın sonucunda, kişi hem kendi yaşamını idame ettirecek bir gelire sahip olacak hem de toplumda ve kendi öz benliğinde aidiyet duygusunu ve başarıma arzusunu tatmin ederek kendisini içinde bulunduğu toplumda daha değerli hissedecektir (Kaşıkçı, 2007: 2).

Çalışma kavramının tanımı, Sanayi Devrimi'nden sonra daha farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. O zamanki tanımından farklı olarak çalışma, sadece kölelere, selflere ya da ücretli kölelere ait bir kavram değildir. Günümüzde çalışma kavramı herkesin sahip olduğu bir kişisel haktır ve kişinin kendi benliğine, ailesine, ülkesine ve toplumun diğer bireylerine karşı bir yükümlülüğüdür (Erdoğan, 2013: 4).

Çalışma kavramında, çalışmanın sadece çalışan bireye fayda sağlayacağını düşünmek eksik bir bakış açısıdır. Çalışma eyleminin sonucunda ortaya çıkacak olan mal ve hizmetlerden toplum yararlanmakta, girişimci kar elde etmekte ve devlet bu faaliyetlerden vergi alarak yine toplum yararına harcamalarda bulunmaktadır. Çalışma kavramı bu silsile içinde ele alındığında önemi daha iyi anlaşılmaktadır (Kara, 2014: 1; Arpat, 2020).

Ayrıca Adam Smith'in bireyin ve toplumun iyiliği arasında nedensellik kurduğu "Ulusların Zenginliği" kitabında "*Her birey kendi çıkarı peşinde koşarken, sıklıkla, katkıda bulunmaya niyetleneceğinden çok daha etkin olarak topluma katkıda bulunur*" demektedir. Kişisel çıkarlar iktisadi hayat için itici bir güç oluşturup, kişilerin kendi menfaatlerini düşünerek yaptıkları çalışma eylemiyle Smith'in denge-fiyat unsurunda piyasa örneğinde bahsettiği, ekme arzının azalmasıyla bireyler bir birim ekmeğe ulaşmak için harcayacağı çaba çok daha fazla olacaktır. Çabanın artması fiyatları arttıracak, firma karları yükselterek daha fazla üretim yapmaya teşvik edecektir. Üretimin artması daha fazla emek arzına neden olarak piyasaya yeni işgücünün girişine olanak sağlayacaktır (Turan, 2018: 57).

İşsizlik kavramı; en genel hatlarıyla iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi kişinin çalışma isteğinin olmaması yani iradi işsizlik, ikincisi ise kişinin çalışmaya isteğinin ve imkânının olmasına rağmen iş bulamaması durumu yani gayriiradi işsizliktir (Kara, 2014: 1). Birinci tanımda geçen iradi işsizlik kişilerin kendi iradeleriyle çalışmama haklarını kullanmasından dolayı çalışma konusuna dâhil edilmeyecektir. Çalışmada toplumsal bir sorun teşkil eden gayriiradi işsizlik sorunu üzerinden eski hükümlü kavramı tartışılacaktır. Çalışmada yer alan gayriiradi işsizliğin sebebi olarak piyasa koşulları değil, kişinin içinde bulunduğu özel durumlardan kaynaklı (ırk, cinsiyet, yaşlı, eski hükümlü vd.), iş hayatına girmesine engel olan

durumlar üzerinde durulacaktır. Ayrıca çalışmada eski hükümlünün, neden özel politikalar gerektiren dezavantajlı gruplar içerisinde yer aldığı tartışılacaktır.

Literatür çalışmaları göstermektedir ki, dezavantajlı gruplara yönelik devlet ve/veya sivil toplum kuruluşlarınca birçok politika ve eylemler uygulamaya konmuştur. Ancak dezavantajlı gruplar içerisinde yer almasına rağmen eski hükümlüler, hem toplum hem devlet hem de işverenler nezdinde neredeyse yok sayılırken, sayılarının her geçen gün artması güçlenen bir sosyal soruna işaret etmektedir.

Her toplumda suç işleyerek hüküm giyen ve cezasını çektikten sonra tekrar topluma dönen insanlar bulunmaktadır. İnfazı tamamlandıktan sonra (sosyal açıdan rehabilitasyonu tamamlandığı kabul edilerek) yeniden topluma karışan bu insanlar, yaşamlarını sürdürebilmek ve topluma yeniden adapte olabilmek için genellikle bir işte çalışmak arzusundadır. Ancak sırf eski hükümlü olmaları nedeniyle bu kişilerin istihdam edilebilme olasılıkları azalmaktadır (Kara, 2014: 2).

İşverenlerin eski hükümlü olma durumuna karşı olumsuz tutumu, işgücü piyasasının talep yetersizliği ve devletin 26/05/2008 tarihinde 26887 sayılı Resmi Gazete’de “5763 Sayılı İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması” adlı düzenlemeyle özel sektörde eski hükümlü istihdam zorunluluğunu kaldırması, zaten az sayıda olan eski hükümlü istihdamını ve halen istihdamda olan eski hükümlülerin mevcut işlerinde kalabilmelerini çok zorlaştırmıştır.

Bu çalışmada, eski hükümlülerin istihdamda karşılaştıkları zorluklar ortaya konularak, eski hükümlülerin istihdama katılmaları için çözüm önerileri getirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada öncelikle hükümlü ve eski hükümlü kavramı tanımlanmış, tarihsel gelişimi, devlet ve toplumun bakış açıları, eski hükümlülere yönelik politikalar ve sabıka kayıtlarının kullanımının yarattığı sorunlar tartışılmıştır. Yapılan literatür çalışması sonucunda elde edilen veriler ışığında sonuç ve öneriler sunulmuştur.

2. Eski Hükümlü Kavramı

Toplumda bulunan insanları düzene sokmak, toplumsal refah ve huzuru sağlayabilmek için birçok kanuni yaptırım bulunmaktadır. Toplumun aksine hareketler kanun nezdinde suç olarak adlandırılmaktadır. Kanunun suç saydığı fiilleri işleyenlere uygulanan yaptırımlardan birisi de hürriyeti bağlayıcı cezadır. İşlemiş olduğu herhangi bir suçtan dolayı hakkında mahkûmiyet kararı kesinleşerek hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkûm olanlara “hükümlü” denilmektedir. Eski hükümlünün bir tanımını vermek gerekirse genel ve geniş anlamda, cezasını tamamlayarak cezaevinden çıkan ve hükümlülük niteliği ortadan kalkan kişidir (Altan, 1980: 1).

Yurtiçinde İşe Yerleştirmeler Hakkındaki Yönetmeliği’nin 3. maddesinde eski hükümlü *“Kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süre ile ceza alan ya da ceza süresine bakılmaksızın devlet memuru olmaya engel bir suçtan hüküm giyenlerden cezasını*

tamamlayanlar, cezası ertelenenler, koşullu salıverilenler, denetimli serbestlikten yararlananlar eski hükümlü belgesi ile durumlarını belgelendirenler eski hükümlü sayılır” şeklinde tanımlanmıştır (Yurtiçinde İşe Yerleştirmeler Hakkındaki Yönetmelik, 2009).

Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Eski Hükümlü veya Terörle Mücadelede Malul Sayılmayacak Şekilde Yaralananların İşçi Olarak Alınmasında Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliği'nin 4 üncü maddesinde ise eski hükümlü; *“Affa uğramış olsa bile Devletin güvenliğine karşı suçlar, anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, millî savunmaya karşı suçlar, Devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, cinsel saldırı veya çocuğun cinsel istismarı suçlarından mahkûm olmamak şartıyla; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezası alan ya da ceza süresine bakılmaksızın zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından hüküm giyenlerden cezasını tamamlayanlar, cezası ertelenenler, koşullu salıverilenler, denetimli serbestlikten yararlananlardan eski hükümlü belgesi ile durumlarını belgelendirenler”* olarak tanımlanmıştır.

2.1. Eski Hükümlülerin Dezavantajlı Gruplar İçerisinde Yer Almasının Sebepleri

Eski hükümlülerin dezavantajlı gruplar içerisinde yer almalarının toplumsal, sosyal, ekonomik birçok sebebi bulunmaktadır. Eski hükümlülerin yeniden toplum içerisinde kendine yer edinebilmelerinin psikolojik açıdan da zor olduğu tartışmasızdır. Nitekim eski hükümlülerin yeniden suç işlemeye meyilli olduklarına yönelik bir toplumsal önyargı bulunmaktadır. Oysaki gerek infaz aşamasında gerek ise infazdan sonra hükümlünün topluma karışabilmesi ve yeniden suç işlemesinin önlenmesi amacıyla birden çok çalışma yapıldığı gibi; infazını tamamlamış olan hükümlünün de suçtan kurtulduğu ve sosyal hayata adapte olmaya hazır olduğu varsayılmaktadır.

Eski hükümlüler, sosyal ve ekonomik olarak da birçok dezavantaja sahiptirler. Tahliyeden sonra bireysel ve ailevi sorumlulukların üstesinden gelmek isteyen eski hükümlü sosyal ve ekonomik dezavantajlarla da karşılaşmaktadır. Sosyal dezavantajlar daha soyut iken ekonomik dezavantajlar ailenin sorumluluğunun da üstlenilme ile daha somut olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmak ve ailesini geçindirmek isteyen eski hükümlü, artık sabıkası olması sebebi ile her yerde ve her işte çalışamaz durumdadır. Nitekim 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 48. maddesinde yer alan gereklilikten dolayı 1 yıl veya daha fazla hapis cezası almış ve kanunda belirtilen çeşitli suçları işlemiş kişiler devlet memuru olamamaktadır. Bu sebeple eski hükümlü devlet memuru olarak istihdam edilemeyecektir. Yine 4857 sayılı İş Kanunu'nun 30. maddesinde yapılan değişiklik ile 50 veya daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde eski

hükümlü ve terör mağduru çalıştırma zorunluluğu kaldırılmıştır. Bu zorunluluğun kaldırılmasıyla birlikte de işverenlerin herhangi bir sorumluluğu kalmadığından eski hükümlüler tercih edilen işçi olmaktan çıkmışlardır. Her iki kanun maddesi incelendiğinde eski hükümlülerin ekonomik olarak da dezavantaj sahibi oldukları ve toplumsal dışlanmaya maruz kalabilecekleri açık olarak görülmektedir (Göçoğlu, 2015: 848-849).

3. Türkiye’de Eski Hükümlü

3.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Eski Hükümlü

Cumhuriyet öncesi dönemde Osmanlı İmparatorluğunda tüm yetkilerin Sultan’da toplanması ve teokratik bir devlet anlayışının gerekleri doğrultusunda, ülkenin ekonomik, sosyal ve siyasal kararlarının din kuralları doğrultusunda alınması, Osmanlı Devleti’nde bir sosyal politika doğup büyümesine engel olmuştur (Talas, 1997: 32).

Ancak, Osmanlı toplumunda 15. Yüzyıl sonlarına doğru, diğer ülkelerin reformist hareketlerine katılmasıyla 1860 yılında Mecelle Kanununda işçileri koruyan bazı maddelere yer verilmiştir (Talas, 1997: 32).

Bahsedilen yıllarda sosyal sınıfların henüz güçlenememesi, endüstrileşmenin gelişmemesi gibi sebeplerle bu tür sosyal politikalara toplum tarafından bir talep olmamıştır. Böylece dar anlamdaki sosyal politikada, eski hükümlü gibi sosyal sınıfların haklarını gözetici koşullar oluşmamıştır (Altun ve Koçak, 2010: 97).

Osmanlı Devleti’nde sosyal yardımlar 18. Yüzyılda hız kazanmaya başlamıştır. II. Abdülhamit döneminde, yoksullar, yetimler ve öksüzler gibi kesimlere yönelinmiştir. Hükümlüler için ise bu tarihlerde, kılıç kuşanma, cülus ve veladet gibi törenler için hapisanedeki hükümlüler arasından cezasının üçte birini tamamlamış olanlar affedilmiştir. Ayrıca II. Abdülhamit döneminde borçlarından dolayı hapse düşenlerin durumlarını iyileştirmelerine yönelik çalışmalar yapılmıştır (Özbek, 2004: 173).

3.2. Cumhuriyet Sonrası Dönem

Cumhuriyet sonrasında 1961 Anayasası dönemine kadar eski hükümlülere yönelik herhangi bir düzenleme yapılmamıştır. 1961 Anayasası’nın 41. maddesinde geçen tam çalışma esasında, “herkesin çalışması” tam istihdam anlamında kullanılarak çalışma hakkının devlet güvencesi altına alındığı vurgulanmıştır (Caniklioğlu, 1991: 8). Bu demek oluyor ki 1961 Anayasası’yla beraber devlet elindeki kaynakları istihdamı arttırıcı şekilde kullanarak herkese iş bulmayı hedefleyip bu yönde tedbirler alacaktır.

Türkiye’de 854 sayılı Deniz İş Kanunu ile eski hükümlü çalıştırma zorunluluğu kanunlarda ve mevzuatta yer almaya başlamıştır. Bu zorunluluk, 931, 1475, 5763 ve 4857 sayılı İş Kanunlarıyla güvence altına alınmıştır (Erusta, 2016: 50).

1982 Anayasa'sına bakıldığında 5. ve 49. maddeleri birlikte değerlendirildiğinde, “çalışma hakkının kullanılmasını engelleyen hususlar” var ise devlet bu engelleri ortadan kaldırmakla yükümlüdür. Böylece 1982 Anayasası'yla eski hükümlü çalışma yükümlülüğü, sosyal devlet anlayışının geçerliliğiyle devletin ödevi haline getirilmiştir (Kaşıkçı, 2007: 16-18).

5763 Sayılı İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile düzenlenen 4857 sayılı İş Kanunu'nun 30. maddesinde yapılan değişiklikle “Eski Hükümlü ve Terör Mağduru Çalıştırma Yükümlülüğü”, “Özürü ve Eski Hükümlü Çalıştırma Zorunluluğu olarak değiştirilmiş. 50 veya daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde eski hükümlü ve terör mağduru çalıştırma zorunluluğu kaldırılmıştır. Kamuda bu zorunluluk, %2 eski hükümlü çalıştırma oranı olarak belirlenmiş ve özel sektörden bu yükümlülük alınmıştır (Altun & Koçak, 2010: 99).

Türkiye'de eski hükümlülere yönelik çalışmalar esasen kişinin hükümlü statüsüne alınması ve infazın başlamasıyla birlikte başlamaktadır. Nitekim Türk Ceza Adalet sisteminin temel amaçlarından biri hükümlülerin ceza infaz kurumlarında gerçekleştirmiş oldukları eylemlerinden ötürü aldıkları cezayı infaz ederlerken ikinci kez cezalandırılmalarının önüne geçmektir. Bu amaç doğrultusunda eski hükümlülerin topluma adapte edilebilmeleri ve yeniden sosyalleştirilebilmeleri için ceza infaz kurumlarında birçok çalışma yapılmakta, hükümlülerin tahliye olduktan sonra dezavantaj yaşamamaları için eğitimler verilmektedir. Hükümlünün mesleki eğitimi ve eski hükümlünün istihdamına ilişkin mevzuat kişinin topluma yeniden kazandırılması ve suçun tekrarının önlenmesi amacıyla birbirini tamamlamak üzere kurgulanmışlardır (Engin, 2012: 25).

3.2.1. Yeniden Sosyalleştirme

Olağan kanun yollarının tüketilmesi ile kovuşturma aşaması tamamlanmakta ve infaz aşamasına geçilmektedir. İnfaz aşamasına geçilmesiyle birlikte de kovuşturma aşamasında sanık olarak adlandırılan kişi hükümlü olarak adlandırılır. Kişi, hükümlü olmasıyla birlikte kendisine verilmiş olan cezanın infazını gerçekleştirmeye başlar. Ancak infaz gerçekleşirken temel amaç hükümlünün ıslahı konusu etrafında yoğunlaşmaktadır. İslah, ceza infaz kurumlarında veyahut da denetimli serbestlik uygulamaları bünyesinde aşamalı olarak devam etmektedir. İslah ile amaçlanan; hükümlünün devlet bünyesinde ceza infaz kurumundaki koşullarda yeniden cezalı duruma düşmesini önlemek ve burada kendini geliştirmesi, rehabilite etmesi ve bu bağlamda infaz tamamlandıktan sonra sosyal hayata adapte olabilmesinin kolaylaştırılmasıdır.

5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'a göre infazda temel amaç şu şekilde tanımlanmıştır; ‘*Madde 3- (1) Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazı ile*

ulaşılmak istenilen temel amaç, öncelikle genel ve özel önlemeyi sağlamak, bu maksatla hükümlünün yeniden suç işlemesini engelleyici etkenleri güçlendirmek, toplumu suça karşı korumak, hükümlünün; yeniden sosyalleşmesini teşvik etmek, üretken ve kanunlara, nizamla ve toplumsal kurallara saygılı, sorumluluk taşıyan bir yaşam biçimine uyumunu kolaylaştırmaktır'' Kanunda tanımlanan amaçların gerçekleşebilmesi için hükümlünün en başta yeniden sosyalleşmesine imkân tanımak gerekmektedir. Yeniden sosyalleşme ile sağlanmak istenen temel amaç suç işlemiş olan mahkûmun ikinci kez cezalandırılmasının önüne geçmek ve gerçekleştirmiş olduğu eylemin suç olduğunun farkına varmasını sağlamaktır. Bunu gerçekleştirmek de için suç işlemiş olan hükümlülere suça iten sebepleri bularak bunların çözümü için çaba sarf etmek gerekmektedir. Hükümlülere suça iten sebeplerin ortadan kalkması ile birlikte yeniden suç işlemeye yönelik meyillerinin de ortadan kalkacağını varsaydığımızda bu yolla bu kişilerin topluma kazandırılabilceğini de varsaymış oluruz (Yakışır, 2006: 32).

Yeniden sosyalleştirmenin gerçekleşmesiyle birlikte kişinin tahliyeden sonra dezavantajlı olmasının önüne geçilebilecektir. Bu bağlamda 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun uyarınca hükümlülere yönelik yeniden sosyalleştirme programları uygulanmaktadır. Bu programlar hükümlünün çalışmasını sağlayarak sosyalleştirilmesi ve bunun sonucunda da topluma kazandırılması için yapılan programlardır. Cezaevlerinde verilen okuma yazma kursları, İş Yurtları Kurumu Daire Başkanlığı tarafından verilen meslek edindirme kursları, hükümlülere yönelik gerçekleştirilen sosyal ve kültürel faaliyetler ve yine 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'un 105. maddesi kapsamında yapılan denetimli serbestlik uygulamaları bu programlar kapsamında sayılabilecektir.

İŞKUR'un da hükümlülere yönelik olarak düzenlemiş olduğu mesleki eğitim kursları bulunmaktadır. Bu kurslar sayesinde mesleki eğitimini tamamlayan hükümlülerin tahliye olduktan sonra elinde bir mesleği bulunduğundan daha kolay iş bulabilmesinin sağlanması bu yolla da ekonomik dezavantajın ortadan kalkması amaçlanmaktadır (Kara, 2014: 49).

3.2.2. Denetimli Serbestlik

Denetimli serbestlik, Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'nun 105/A maddesinde düzenlenmiştir. Denetimli serbestlik, "Mahkemece belirtilen koşullar ve süre içinde, denetim ve denetleme planı doğrultusunda şüpheli, sanık veya hükümlünün toplumla bütünleşmesi açısından ihtiyaç duyduğu her türlü hizmet, program ve kaynakların sağlandığı toplum temelli bir uygulamayı" amaçlamaktadır. Başka bir ifade ile denetimli serbestlik, mahkûmların yeniden suç işlemeyi önlenmesi açısından ıslah edilebilmesini bu ıslah faaliyetlerinin de rehabilitasyon, kamu hizmeti gibi yollar ile sağlanmasını amaçlayan bir

sistemdir. Denetimli serbestlik sisteminin uygulanması ile hem mahkûm hem de toplum korunmuş ve iyileştirilmiş olmaktadır (T.C. Adalet Bakanlığı, 2021a).

Denetimli serbestlik uygulamaları, Denetimli Serbestlik Müdürlükleri tarafından takibi yapılan kanundan kaynaklı uygulamalardır. Bunların birkaçı Adli Kontrol (5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu m.109/3 ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu m.20), Tedavi ve Denetimli Serbestlik (5237 sayılı Türk Ceza Kanunu md.191/3), Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanarak Cezanın İnfazı (5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun m.105/A), Kısa Süreli Hapis Cezasına Seçenek Yaptırımlar (5237 sayılı Türk Ceza Kanunu m.50/1), Çocuğun Denetim Altına Alınması (5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu m.5 ve 36), Koşullu Salıverilme Sonrası Denetimli Serbestlik (5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun m.107/7, 8 ve 9) şeklinde sayılabilir.

Bu uygulamaların temel amacı hükümlünün veyahut da eski hükümlünün topluma adapte olabilmesini sağlamak ve suçu yeniden işleminin önüne geçmektir. Denetimli serbestlik uygulamaları kapsamında kişinin tedavi olması, kamu hizmeti cezası kapsamında bir mesleki becerilerine ve eğitimine göre kamu hizmetini gerçekleştirerek cezasını infaz etmesi, kamuya yararlı bir işte ücretsiz olarak çalıştırılma, belirlenen programlara katılma, belirlenen yer ve bölgelere gitmeme, bir konut veya bölgede denetim ve gözetim altında bulundurulma gibi uygulamalar yapılabilmektedir (T.C. Adalet Bakanlığı, 2021b).

4. Özel Sektörde Eski Hükümlü İşe Alma Kotasının Kaldırılması ve Kamu İstihdam Kaynaklarının Durumu

Giriş kısmında bahsedildiği üzere 50 veya üstü işçi çalıştıran özel sektör işverenlerince çalıştırılması zorunlu olan eski hükümlü zorunluğu ile ilgili kotasının bulunduğu madde, 5763 sayılı İş Kanunu ve Diğer Kanunlarda Değişiklik Yapılması Kanun ile 26.05.2018 tarihinden itibaren kaldırılmıştır. Zaten eski hükümlü istihdamına karşı ön yargılı olan işverenler, güven duygusunun olmayışı ya da işe uyum sağlayabilmeleri konusunda duyulan tedirginlik gibi sebeplerden dolayı, özel sektörde kanuni kotasının kaldırılmasıyla birlikte eski hükümlü istihdamından kaçınmaktadır (Göçoğlu, 2015: 847).

Tablo 1’de özel sektördeki işyerlerinin son eski hükümlü çalıştırma kotasının uygulandığı 2007 yılı verilerine göre, 4.914 eski hükümlü özel sektörde, 290 eski hükümlü de kamuda istihdama katılmıştır. Bu sayılardan özel sektörde işe yerleştirilen 4.914 kişiden 4.818 kişisi erkek, 96’sı ise kadınlardan oluşmaktadır. Kamuda ise 290 kişiden 288’si erkek, 2’si kadındır. Bu verilerden anlaşılacağı üzere eski hükümlü istihdam yükünü 2008 yılına kadar büyük oranda özel sektör çekmektedir. İşverenler eski hükümlü çalıştırma konusuna sıcak bakmasa da, Erusta’nın (2016: 77) çalışmasında yer alan, Mesleki Becerilerin Geliştirilmesi

Projesine göre, işverenler, yasal yükümlülüğün olması ile %26, istihdamda devlet desteğinin olması ile %37 oranla eski hükümlü istihdam etmeyi düşündüklerini belirtmektedirler.

Tablo 1. Türkiye İş Kurumu Verilerine Göre Eski Hükümlü İşe Başvuru ve Yerleştirme Sayıları

<i>Yıllar</i>	<i>Başvuru Sayısı</i>	<i>İşe Yerleştirme</i>	
		<i>Kamu</i>	<i>Özel</i>
2002	12.181	414	5.333
2003	19.080	194	5.803
2004	15.351	441	5.207
2005	8.817	638	6.056
2006	7.798	305	6.149
2007	7.270	290	4.914
2008	6.603	191	2.290
2009	2.275	332	-
2010	1.458	223	-
2011	1.573	237	-
2012	7.654	270	-
2013	5.768	247	-
<i>Toplam</i>	95.828	3.782	35.752

Kaynak: (Kara, 2014: 42)

Tablo 1’de Türkiye İş Kurumu verilerine göre eski hükümlü işe başvuru ve yerleştirme verileri incelendiğinde, 2002-2013 yılları arasında özel sektörün kamu istihdamına oranla sayısal üstünlüğü görülmektedir. Örneğin 2002 yılı verileri incelendiğinde 12.181 başvuru içerisinde, kamu istihdamına katılan eski hükümlü sayısı 414 iken, özel sektör istihdam sayısı kamunun yaklaşık on üç katı 5.333 olarak gerçekleşmiştir.

2002 yılından başlayıp 2008 yılına kadar özel sektörde eski hükümlü istihdam etmede kamu istihdamına göre belirgin bir üstünlüğe sahipken 2008 yılında yapılan kanun değişikliği ile beraber, eski hükümlü istihdamı sadece kamunun kıt kaynaklarına bırakılmıştır.

2002-2013 yıllarında toplam, 95.828 başvuruya 35.752 kişi ile karşılık veren özel sektörün yanında, bu başvurulara kamu sadece 3.782 kişi ile karşılık verebilmiştir. Bu veriler ışığında, kanun değişikliği ile özel sektörde eski hükümlü istihdam kotasının kaldırılmasının ne kadar vahim bir sonuca ulaştığını ortaya koymaktadır.

Bu uygulamanın sonuçlarını daha somut bir şekilde görebilmek adına, uygulamanın başlangıç tarihinin 4 yıl öncesinden alınan verilerle derlenen Tablo 2 aşağıda yer almaktadır.

Tablo 2. Eski Hükümlü İstihdamına Yönelik 2004-2013 Yılları Arası Bazı Veriler

Yıllar	Halen Çalışan Eski Hükümlü Sayısı			Kontenjan Fazlası Çalışan Eski Hükümlü Sayısı			Açık Kontenjan Sayısı		
	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam	Kamu	Özel	Toplam
2004	9.858	14.451	24.216	2.485	1.825	4.310	*	*	*
2005	9.458	15.269	24.727	2.392	1.691	4.083	1.738	14.490	16.228
2006	8.889	15.091	23.980	2.230	2.937	5.167	1.192	11.652	12.844
2007	6.678	13.620	20.298	2.001	2.688	4.689	2.420	17.864	20.284
2008	5.822	0	5.822	1.751	0	1.751	1.761	0	1.761
2009	6.215	0	6.215	1.789	0	1.789	1.611	0	1.611
2010	6.079	0	6.079	1.763	0	1.763	1.549	0	1.549
2011	5.683	0	5.683	1.843	0	1.843	1.453	0	1.453
2012	5.364	0	5.364	2.873	0	2.873	1.005	0	1.005
2013	5.140	0	5.143	*	1.683	*	1.393	0	1.393

Kaynak: (Göçoğlu, 2015: 858) (*Veri bulunamamıştır.)

Tablo 2’de yer alan veriler incelendiğinde, 2004 yılında kamuda halen çalıştırılmakta olan eski hükümlü sayısı 9.858 iken, özel sektörde halen çalıştırılmakta olan eski hükümlü sayısı 14.451 kişiden oluşmaktadır. 2008 yılına kadar diğer yıllarda da aşağı yukarı aynı seyirde izleyen veriler, 2008 uygulamasıyla birlikte halen çalıştırılan, kontenjan fazlası çalıştırılan ve açık kontenjan sayılarında özel sektör verileri sıfırlanmıştır.

2013 yılına gelindiğinde ise özel sektörde kontenjan fazlası çalışan kısmında bulunan 1.683 kişi dikkat çekmektedir. Ayrıca, kamu kurumlarında eski hükümlü istihdamını içeren yönetmelikte 06/12/2012 tarihli ve 28489 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Eski Hükümlü İşçi Alınmasında Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik” ile “Eski Hükümlü İşçi Alınmasında Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliği”nin adı ve kapsamı genişletilerek, “Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Eski Hükümlü veya Terörle Mücadelede Malul Sayılmayacak Şekilde Yaralananların İşçi Olarak Alınmasında Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” olarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelikle, kamu kurumlarında, eski hükümlü çalıştırma koşulunun yanı sıra terörle mücadelede malul sayılmayacak şekilde yaralananları istihdam etme zorunluluğu bir arada tanınmıştır. Eski hükümlü çalıştırmak yerine gazi başvurularına

öncelik verilmiş, bu sebeple eski hükümlü çalıştırma oranında ciddi bir azalış meydana gelmiştir (Göçoğlu, 2015: 859).

Tablo 2’den çıkarılacak sonuca göre, 2005 yılı ile 2008 yılları arasında özel sektörde, açık kontenjan sayıları incelendiğinde 14-18 bin arası eski hükümlünün iş bulma imkânı ellerinden alınmıştır.

Eski suçluların istihdamının işe faydaları oldukça yüksek olabilirken bunun gerçekleşmemesi hali oldukça maliyetli olmakta ve bu maliyet de genellikle vergilendirmeye giderilmeye çalışılmakta ve işletmelerin vergi yükü artmaktadır. İstihdam edilmediği için işsiz kalan eski hükümlü hem yeniden suç işleyerek topluma ve ekonomiye yük olmakta hem de sebep olduğu refah kaybı, diğer gruplardan alınan yüksek vergililerle giderilmeye çalışırken, istihdam edilmeyen bu kişiler nedeniyle de ülkede düşük vergi gelirleri elde edilmektedir. Yüksek vergi maliyetleriyle karşı karşıya kalan işverenin bu maliyetleri karşılayabilmek için daha az kişiyi istihdam etmesi sebebiyle işgücü piyasasında çalışılabilecek daha az sayıda uygun iş ortaya çıkmakta ve bunun sonucu olarak kısır bir döngü içinde iş kayıpları yaşanmaktadır. Bu nedenle eski hükümlülerin istihdamı sadece bireysel değil sosyal ve ekonomik açıdan da büyük önem arz etmektedir (Durmaz, 2016: 416-417).

5. İşverenlerin Eski Hükümlülere Bakışı

Savaş ve Eryalçın’ın yaptıkları bir çalışmada (2020: 350), İŞKUR verilerine dayanarak işverenlerin eski hükümlü istihdamına bakış açıları ortaya konulmuştur. Bu çalışmaya göre, işverenlerin eski hükümlü istihdam etmemesinin %46,96’lık oranla en önemli sebebi olarak, işverenlerin eski hükümlülere karşı olan tutum ve önyargıları gelmektedir. Bunu, %23,2 oranla eski hükümlülerin ve denetimli serbestlik hükümlülerinin işgücü piyasasının aradığı niteliklere sahip olmaması, %16,7 ile devletin bu alanda yeterli teşviğe yer vermemiş oluşu, %8,9 ile işverenlerin kaynaklarının kısıtlı oluşu ve son sırada ise %4,3 oranla piyasada herhangi bir istihdam ihtiyacının olmaması izlemektedir.

Yine aynı çalışmada Savaş ve Eryalçın (2020: 352-353) tarafından, işverenlerin, eski hükümlülere yönelik tutumlarında bu bireylere yönelik olumlu sonuçlar elde edilmiştir. Soru formunda yer alan “zorunlu olmadıkça eski hükümlülerin yaptığı iş başvurularını değerlendirmeye almamak gerekir.” önermesine %76,51 gibi hafife alınamayacak bir çoğunluğu katılmadığını belirtmiştir. Ancak %66,42 oranında işveren “sahip olunan niteliklerinden bağımsız, herhangi bir nedenle suça karışmamış ve ceza almamış kişileri işe almada öncelik tanımak gerekir” önermesine olumlu yanıt vermiştir. İşverenlerin, %94,37’si “eski hükümlülerin veya denetimli serbestlik hükümlülerinin istihdam edilerek topluma kazandırılmaları gerekmektedir” ifadesine katılarak, “Türkiye’de eski hükümlülerin veya denetimli serbestlik hükümlülerinin istihdam edilmeleri yönünde herhangi bir sorun yoktur”

ifadesine %67,54 gibi bir oranla katılarak eski hükümlü sorununun istihdam ile çözülmesi gereğine destek vermişlerdir. İşverenlerin, eski hükümlü çalıştırma çekincesine sebep olarak ise %54,94 oranla “işyerinde eski hükümlü veya denetimli serbestlik hükümlüsü çalışırsa diğer çalışanlar bundan huzursuz/rahatsız olurlar” gördüklerini ifade etmişlerdir.

5.1. Eski Hükümlülerin Damgalanması ve Sosyal Dışlanma

Sosyal dışlanma işsizlik, yoksulluk, suç işleme, ırksal ve etnik kökensel farklılık, cinsel tercih gibi temel farklılıklardan kaynaklı her toplumda olan bir sosyal politika sorunudur. Sosyal dışlanmanın ileri düzeyde oluşu özellikle gelişmiş ülkelerde birçok sosyal soruna yol açmaktadır. Çözüm yolu bulunabilmesi için pek çok boyutun birlikte ele alınması gerektiğinden bu durum, dışlanmanın önüne geçmeyi zorlaştırmaktadır (Çakır, 2002: 84).

Walker & Walker’ın yaptığı çalışmada sosyal dışlanma, bazı kişiler gruplar ya da bireylerin yaşadıkları toplumla bütünleşmelerini sağlayan sosyal, ekonomik, sivil ve politik haklara ulaşamamasıdır (Aktaran, Çomuk, 2018: 6; Arpat ve Bertan, 2019: 219-220).

Freudenberg’e göre, birçok hükümlünün, tahliyesinde sonra ırk, etnik köken, bağımlılıkları, ruh sağlığı ya da sabıka geçmişleri sebebiyle sosyal dışlanmaya maruz kalabilmekte ve tahliye sonrası toplumsal hayata dönen eski hükümlülerin sağlık, bakım, barınma, sosyal destek, iş, yiyecek gibi ihtiyaçlarını karşılayamadıklarından dolayı tekrar suç işlemeye meyilli olmaktadır. Lund ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada, eski hükümlülerin, topluma yeniden ayak uyduramamasının en temel sebebini, barınma, aile uyumu, eski arkadaş çevresi, aile desteğinin olmaması ve yalnızlık gibi etkenlerden oluşmaktadır (Karakartal, 2018: 74).

Etimolojik olarak damgalama, ilk kez Eski Yunanca’da delik, delmek, yara, iz anlamı taşımaktadır. Günümüzde ise gözden düşme, aşağılanma ve itibar kaybının karşılığı olarak kullanılmaktadır (Goffman, 2014: 29).

Damgalama, toplumun normal davranışları olarak kabul edilen hareketlerin dışına çıkması veya böyle bir duruma düşen bireyleri kabul edilemez olarak tanımlayan sıfat, özellik ya da bozukluk olarak tanımlanır (Güvenir, Miral ve Gökengin, 2004: 251).

Damgalanma sürecinin temeli yıkıcı inançlar ve önyargı ile şekillenmekte, etiketleme ile ilerlemekte ve ayrımcılık ve dışlamayla sonlanmaktadır (Taşkın, 2007: 41-57).

Goffman (2014: 30)’a göre toplumsal damgalanmayı yaşayan bireyin, ırk, cinsiyet, cinsel tercih, suç geçmişi gibi bir takım kişisel özellikleri içinde yaşadığı toplum ile çatışma halindedir. Bazı durumlarda sosyal damgalanma yaşayan birey, kendisi gibi damgalanmış bireylerden oluşan gruplara yönelerek damgalama yönetimi sağlayabilmektedirler (Goffman’dan aktaran Çalışkan ve Akça, 2017: 358-359). Bu durumda eski hükümlülerin damgalanarak toplumdan dışlanmasıyla kendisi gibi damgalanmış bireylerle birleşerek, topluma karşı kötü yönlü bir birlik oluşturmalarına sebep olabilmektedir.

Timurturkan ve arkadaşlarının (2017: 150-151)'in yaptıkları saha araştırmasına göre, önyargı ve sosyal dışlanmaya maruz kalan bireylerin %49,8'i negatif tutumlara maruz kalmamak için mahkûmiyet durumlarını saklama eğilimi göstermektedir. Aynı saha araştırmasında, gelir düzeyleri ve mevcut işleri birlikte incelendiğinde, örneklerinin %70'i 1.500 TL'nin altında çalışmakta ve bu örneklemin büyük çoğunluğunun serbest meslek, işçi ve işsizlerden oluştuğunu göstermektedir. Yine aynı çalışmada, kişilerin hükümlülük durumlarının işlerini etkileyip etkilemediğini inceleyen verilerle iş piyasasında kabul görme ve toplumla bütünleşme süreçlerini doğrudan etkilediği gözlemlenmiştir. Örneklem doğrultusunda görüşülen bireylerin, %52.8'i eski hükümlü olma durumlarının işlerini kaybetmesinde doğrudan etkili olduğunu belirtmiştir.

Gray (2005: 942)'in yaptığı istatistik derlemeleri, eskiden hüküm giymiş bireylerin, %66 oranında psikolojik problem yaşadıkları, %49,7'sinin güvenli bir evden yoksun kaldıkları, %49 oranında işsiz kaldıklarını göstermiştir (Aktaran, Timurturkan vd, 2017: 150).

5.2. Eski Hükümlülere Yönelik İŞKUR Tarafından Verilen Destekler

Hükümlülerin, tahliye olmaları ile birlikte işgücü piyasasına girişlerinin kolaylaştırılması için; devlet tarafından danışmanlık sağlanması, vergi indirimleri yapılması, sigorta primi destekleri verilmesi, girişimcilik hibe programları gibi desteklerin uygulanması için büyük önem arz etmektedir (Durmaz, 2019: 194). Bu kapsamda, eski hükümlülerin, eski hükümlü sıfatını kazandıktan sonra toplum tarafından dışlanmasının önlenmesi ve aynı zamanda kendilerine ait bir iş kurarak ekonomik bir dezavantaj yaşamalarının önüne geçebilmek için İŞKUR tarafından girişimci olmak isteyen eski hükümlülere hibe desteği verilmektedir. İŞKUR 4857 sayılı İş Kanunu'nun 101. maddesi uyarınca engelli çalıştırmayan işverenlere kesilmiş olan idari para cezalarını bir fonda biriktirmekte engelliler ile eski hükümlülerce sunulmuş ve kabul edilmiş olan projelere bu fon aracılığıyla destek vermektedir (İŞKUR, 2021a).

Eski hükümlülerin kendi işlerini kurmasına ilişkin yürütülecek sürecin çerçevesi "Engelli ve Eski Hükümlü Çalıştırmayan İşverenlerden Tahsil Edilen İdari Para Cezalarını Kullanmaya Yetkili Komisyona Dair Yönetmelik" ile belirlenmiştir (Resmi Gazete, 2014). Ayrıca, yönetmelikte oluşan boşlukları gidermek amacı ile "Engelli ve Eski Hükümlü Çalıştırmayan İşverenlerden Tahsil Edilen İdari Para Cezalarını Kullanmaya Yetkili Komisyonun Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Genelge (2015/1)" yayımlanmış ve yürürlüğe sokulmuştur (Savaş ve Eryalçın, 2020: 340).

Desteğin amacı hükümlü sıfatının kazanılmasından itibaren uygulanan ıslah ve hükümlünün rehabilite olması yoluyla topluma kazandırılması amacının gerçekleştirilebilmesi ve desteklenmesidir. İŞKUR tarafından oluşturulan komisyon nezdinde projesi kabul edilen eski hükümlüler bu yolla hem kendi işlerini kurabilecekler hem de daha kolay istihdam

edilebileceklerdir. Nitekim verilecek hibe desteği ile birlikte İŞKUR bünyesinde kurulan komisyon tarafından işe ve işyerine uyum sürecinin sağlanması bakımından eğitimler de verilecektir. Eski hükümlüler kendi işlerini kurmak istediklerini projelerini oluşturacak ve komisyona sunacaklardır. Komisyon mevzuata uygun bulduğu projeleri onaylayacaktır. Kabul edilen projeler için kaynağın yeterli olması durumunda en fazla brüt asgari ücretin 15 katı kadar kuruluş desteği verilebilecektir (İŞKUR, 2021b).

6. Sonuç ve Öneriler

Yapılan literatür çalışmasında, eski hükümlülerin en önemli sorununun işsizlik olduğu ortaya çıkmıştır. İçinde yaşadıkları toplumun gelişmişlik düzeyi ne seviyede olursa olsun işledikleri suçun cezasını çektikleri halde toplumsal baskı ve ayrımcılığa maruz kaldıkları ve bu nedenle iş bulmakta zorlandıkları tespit edilmiştir.

Eski hükümlüler, toplumda dezavantajlı durumdadır ve diğer dezavantajlılarda olduğu gibi destek görmeli ve ayrıcalıklardan yararlanabilmesi gerekmektedir. Bu sorunun çözülmesinde en birincil uygulama eskiden olduğu gibi özel sektörün istihdam kota sisteminin geri getirilmesi için gerekli yasal değişikliklerin yapılmasıdır.

Bunun dışında eski hükümlülere uzman kişiler tarafından rehberlik hizmetleri ile hapisten çıktıktan sonra psikolojik, sosyal ve ekonomik olarak destek verilmesi ve topluma adaptelerinin kolaylaştırılması sağlanmalıdır. Gerek sivil toplum kuruluşları gerekse bu konu ile ilgilenen kamu kurumlarının sayısı ve çalışmaları arttırılmalı gerekse de toplumun da eski mahkûma bakış açısını düzelterek ve dışlanmanın sonuçlarını gözler önüne serecek politikalar ve çalışmalar yapılmalıdır.

İşverenlere bu gruba ait çalışan istihdamına yönelik teşvikler sağlanmalı ve işverenler eski hükümlü çalıştırma konusunda bilinçlendirilmelidir. Bağımsız çalışmak ve iş kurmak isteyen eski hükümlülere, kredi destekleri, hibe destekleri ve iş kurma konusunda eğitimler verilmelidir. Alınan krediler için, geri ödemede kolaylık sağlanmalı, kendi işini kurmalarında önlerine çıkan bürokratik engeller asgariye indirilmelidir. İŞKUR tarafından eski hükümlülere sağlanan girişimcilik destekleri çeşitlendirilmeli, kolaylaştırılmalı ve etkinleştirilmelidir.

Devlet, hapisten çıkan eski hükümlü iş bulana kadar onlara, insani ihtiyaçlarını karşılamak amaçlı konut, sağlık, barınma, giyinme vb. destekleri sağlamalı ve bu desteklerin suiistimale uğratılmaması için çalışmaya ve iş hayatına katılmaları konusunda onları zorlamalıdır. Hükümlü olduğu süre boyunca verilen meslek edindirme kursları, günümüz koşullarına ve şartlarına uyarlanmalıdır. Devletin birçok kurumu bu konuda iş birliği halinde bulunmalı bu iş birliği kapsamında ilgili eğitimler verilmeli daha sonra işverenlere de bu konuda bilinçlendirici ve farkındalık kazandırıcı bildirimler yapılması gerekmektedir. Eski hükümlülerle ilgilenen tek bakanlık olan Adalet Bakanlığının yanı sıra Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı olmak üzere,

diğer Bakanlıklardan da destek alınarak ortak eylem programları geliştirilmelidir. Bu eylem programları ile eski hükümlülerin topluma sağlıklı bir şekilde entegre olmaları sağlanmalı, işsiz kalarak tekrar suç işlemelerinin yolu kapatılmadır.

Son olarak yapılan araştırmalarda gerek istihdama katılmada gerekse sosyal çevrelere girebilmedeki en büyük sorunun sabıka kaydının kullanılması olduğu anlaşılmıştır. Bu konuda da hem eski hükümlü hem de toplumun çıkarları gözetilerek ortak bir noktada buluşulması ve bu uygulamaya bir düzenleme getirilmesi gerekmektedir. İstihdama kazandırılacak her eski hükümlünün tekrar suç işlemesinin önüne geçileceği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu, 12056 sayılı Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/02/20200211.pdf> (Erişim tarihi: 10.05.2020)
- 854 sayılı Deniz İş Kanunu, 12586 sayılı Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12586.pdf>, (Erişim tarihi: 11.08.2020)
- 4857 sayılı İş Kanunu, 25134 sayılı Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/06/20030610.htm>, (Erişim tarihi: 31.05.2010)
- 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, 25611 sayılı Resmi Gazete, resmi gazete: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/10/20041012.htm>, (Erişim tarihi: 11.05.2020)
- 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu, 25673 sayılı Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/12/20041217.htm>, (Erişim tarihi: 11.05.2020)
- 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2020/04/20200415-16.htm> (Erişim tarihi: 10.05.2020)
- 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu, Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050715-1.htm>, (Erişim tarihi: 22.06.2020)
- 5763 sayılı İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 26887 Sayılı Resmi Gazete. <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/05/20080526-5.htm> (Erişim tarihi: 15.08.2019)
- Altan, Ö. Z. (1980). "Eski Hükümlülerin Çalıştırılmasında Genel İlkeler ve Türkiye Uygulaması". *Eskişehir İktisadi Ticari İlimler Akademisi Dergisi* 16, no.1 :322-356.
- Altun, S., & Koçak, O. (2010). "Ceza İnfaz Kurumundaki Mesleki Eğitim Faaliyetlerinin Hükümlü İstihdamına Katkıları". *Adalet Bakanlığı Dergisi* 1,no.1: 95-117.
- Arpat, B. (2020). "Bir Aktif İstihdam Politikası Olarak Sosyal Çalışma Programı: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir Uygulama". *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9, no.1, 327-340.
- Arpat, B., & Bertan, B. (2019). "Dezavantajlı Grupların İş Sağlığı ve Güvenliđi." In *İşgücü Piyasasında Dezavantajlı Gruplar*, ed. Y.K. Yasım (Ankara: TAEM Yayınları, Yayın no:34), 215-241.
- Caniklioğlu, N. (1991). *Türk Hukukunda Sakat ve Eski Hükümlü Çalıştırma Zorunluluğu*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Çakır, Ö. (2002). "Sosyal Dışlanma". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4, no.3: 83-104.
- Çalışkan, Ö., & Akça, M. (2017). "Damgalanma Algısı ve Sapma Davranışı İlişkinde Kişilik Özelliklerinin Düzenleyici Rolü". *International Journal of Academic Value Studies* 3,no.13: 357-369.
- Çomuk, P. (2018). *Türkiye'de Sosyal Dışlanma; Ekonometrik Yaklaşım*. İktisat Anabilim Dalı İktisat Programı Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Durmaz, Ş. (2019). Bir Dezavantajlılık Olarak Eski Hükümlülük Hali, içinde *İşgücü Piyasasında Dezavantajlı Gruplar*, (Ed. Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Kağan Yasım), Türk Metal Sendikası Araştırma ve Eğitim Merkez Kitapları, Ankara, ss.165-198.
- Durmaz, Ş. (2016). "Ceza, Tutuk ve İslahevlerindeki Tutuklu ve Hükümlüler İle Eski Tutuklu ve Hükümlülerin Mesleki Eğitimi ve İstihdamının İşgücü Piyasası Açısından Önemi". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4, no.32: 413-429.
- Erdoğan, S. (2013). *Çalışma Kavramının Anlam, Oluşum ve Gelişimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Erusta, M. (2016). *Türkiye'de Hükümlü ve Eski Hükümlülere Yönelik Sosyal Politikalar*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Engin, M. (2012). "Suçu Önleyici Tedbirler Bağlamında Ceza İnfaz Kurumlarında Çalışma ve Eski Hükümlü İstihdamı", *Çalışma İlişkileri Dergisi* 3, no.2: 24-35.
- Goffman, E. (2014). *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Ediliş Üzerine Notlar*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Göçoğlu, V. (2015). "Dezavantajlı Gruplar Üzerinde Yapılan Bir Kamu Politikası Sonlandırmasının Analizi: Eski Hükümlülerin Özel Sektördeki İstihdam Zorunluluđunun Kaldırılması". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8, no.36:846-863.
- Gray, P. (2005), "The Politics of Risk and Young Offenders Experiences of Social Exclusion and Restorative Justice", *British Journal of Criminology* 45, no.6: 938-957
- Güvenir, T., Miral, S., & Gökengin, D. (2004). "Bir Stigmatizasyon (Damgalama) ve İstismar Olgusunda Okul Konsültasyonu Kapsamında Multidisipliner Krize Müdahale Yaklaşımı". *D.E.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi* 18, no.3: 251-255
- İŞKUR, (2021a). "2021/1. Dönemine İlişkin Proje Başvuruları Başladı" <https://www.iskur.gov.tr/duyurular/2021-1-donemine-iliskin-proje-basvurulari-basladi> (Erişim tarihi: 11.04.2021)
- İŞKUR, (2021b) "Engelli ve Eski Hükümlülere Yönelik Proje Destekleri Başvuru Rehberi" https://media.iskur.gov.tr/42249/engelli-ve-eski-hukumlu-proje-basvurulari_ek_proje-basvuru-rehberi-2021-1-donem.pdf (Erişim Tarihi: 11.04.2021)
- Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Eski Hükümlü veya Terörle Mücadelede Malul Sayılmayacak Şekilde Yaralananların İşçi Olarak Alınmasında Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 27354

- sayılı Resmi Gazete, <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=13447&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeligi&mevzuatTertip=5> (Erişim tarihi: 15.09.2020).
- Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Eski Hükümlü İşçi Alınmasında Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik, 28489 sayılı Resmi Gazete, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/12/20121206-14.htm>, (Erişim tarihi: 15.09.2020).
- Kara, T. (2014). *Eski Hükümlülerin İstihdamında Yaşanılan Güçlükler ve İşkur'un Bu Konudaki Rolü*. Uzmanlık Tezi. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Karakartal, D. (2018). "Cezaevinden Çıkan Eski Hükümlülerin Yaşadıkları Sorunların İncelenmesi". *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi* 4, no. 9: 72-85.
- Kaşıkcı, T. (2007). *İnsan Kaynakları Yönetimi Açısından Sakat ve Eski Hükümlü Çalıştırma Yükümlülüğü*. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özbek, N. (2004). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet; Siyaset, İktidar ve Meşruiyet 1876-1914 (2 b.)*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Savaş, G. ve Eryalçın, T. (2020) "Eski Hükümlülerin ve Denetimli Serbestlik Yükümlülerinin İstihdamı Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma". *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi* 31, no.2 (Aralık): 336-367.
- Talas, C. (1997). *Ekonomik Sistemler*. Doğan Yayınları, Ankara.
- Taşkın, O. (2007). Ruhsal hastalıklarda damgalama ve ayrımcılık. *Stigma Ruhsal Hastalıklara Yönelik Tutum ve Damgalama*. İzmir: Meta Basım, 1. Baskı, 17-30.
- Timurturkhan, M., Demez, G., Ertan, C., & Cankurtaran, S. (2017). "'Hükümlü" Olmanın Sosyal Tezahürleri: Sosyal Dışlanma, Damga ve Suç". *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 9, no. 20:138-157.
- Turan, E. (2018). *İktisadi Kalkınmaya Yaklaşım Açısından İbn Haldun ve Adam Smith*. Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.
- T.C.Adalet Bakanlığı. (2021a). "Denetimli Serbestlik Hakkında Genel Tanıtım Broşürü" Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı. http://www.cte-ds.adalet.gov.tr/ds_hakkinda/brosurler/genel_tanitim.pdf (Erişim tarihi:24.07.2019)
- T.C.Adalet Bakanlığı. (2021b). "Denetimli Serbestlik Tedbiri Uygulanarak Cezanın İnfazı (105/A) Broşür" Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı. https://cte-ds.adalet.gov.tr/ds_hakkinda/brosurler/ds_tedbiri.pdf (Erişim tarihi: 11.04.2021)
- Walker, A., & Walker, C. (1997). "Britain Divided: The Growth of Social Exclusion" in *Child Poverty Action Group*, ed. A. Walder, C. Walker (London:BMJ), 315-437.
- Yakışır, B. (2006). *Türkiye'de Tutuklu Ve Hükümlülerin Yeniden Sosyalleştirilmesi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yurtiçinde İşe Yerleştirmeler Hakkındaki Yönetmelik*. 27210 Sayılı Resmi Gazete <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/04/20090425-3.htm> (Erişim tarihi: 24.07.2019).